HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

11 decembrie 2007 *

În cauza C-438/05,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Regatul Unit), prin Decizia din 23 noiembrie 2005, primită de Curte la 6 decembrie 2005, în procedura

International Transport Workers' Federation,

Finnish Seamen's Union

împotriva

Viking Line ABP,

OÜ Viking Line Eesti,

* Limba de procedură: engleza.

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, preşedinte, domnii P. Jann, A. Rosas, K. Lenaerts, U. Lõhmus şi L. Bay Larsen, preşedinţi de cameră, domnul R. Schintgen (raportor), doamna R. Silva de Lapuerta, domnii K. Schiemann, J. Makarczyk, P. Kūris, E. Levits şi A. Ó Caoimh, judecători,

avocat general: domnul M. Poiares Maduro,
grefier: doamna L. Hewlett, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă şi în urma şedinţei din 10 ianuarie 2007,

luând în considerare observaţiile prezentate:

— pentru International Transport Workers' Federation, de domnul M. Brealey, QC, asistat de doamna M. Demetriou, barrister, împuterniciţi de doamna D. Fitzpatrick, solicitor;

— pentru Finnish Seamen's Union, de domnul M. Brealey, QC, asistat de doamna M. Demetriou, barrister, împuterniciţi de domnul J. Tatten, solicitor;

— pentru Viking Line ABP şi OÜ Viking Line Eesti, de domnul M. Hoskins, barrister, împuternicit de I. Ross şi de J. Blacker, solicitors;

— pentru guvernul Regatului Unit, de doamna E. O'Neill, în calitate de agent, asistată de domnul D. Anderson, QC, precum și de domnul J. Swift și de doamna S. Lee, barristers;

— pentru guvernul belgian, de doamna A. Hubert, în calitate de agent;

— pentru guvernul ceh, de domnul T. Boček, în calitate de agent;

— pentru guvernul danez, de domnul J. Molde, în calitate de agent;

— pentru guvernul german, de domnul M. Lumma și de doamna C. Schulze-Bahr, în calitate de agenți;

— pentru guvernul eston, de domnul L. Uibo, în calitate de agent;

— pentru guvernul francez, de domnul G. de Bergues și de doamna O. Christmann, în calitate de agenți;

— pentru Irlanda, de domnul D. O'Hagan, în calitate de agent, asistat de domnii E. Fitzsimons și B. O'Moore, SC, precum și de N. Travers, BL;

— pentru guvernul italian, de domnul I. M. Braguglia, în calitate de agent, asistat de domnul G. Albenzio, avvocato dello Stato;

— pentru guvernul leton, de doamnele E. Balode-Buraka și K. Bārdiņa, în calitate de agenți;

— pentru guvernul austriac, de doamna C. Pesendorfer și de domnul G. Hesse, în calitate de agenți;

— pentru guvernul polonez, de domnii J. Pietras și M. Korolec, în calitate de agenți;

— pentru guvernul finlandez, de doamnele E. Bygglin și A. Guimaraes-Purokoski, în calitate de agenți;

— pentru guvernul suedez, de domnul A. Kruse și de doamna A. Falk, în calitate de agenți;

— pentru guvernul norvegian, de doamnele K. Waage și K. Fløistad, precum și de domnul F. Sejersted, în calitate de agenți;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii F. Benyon, J. Enegren și K. Simonsson, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 23 mai 2007,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolului 43 CE, pe de o parte, și a Regulamentului (CEE) nr. 4055/86 al Consiliului din 22 decembrie 1986 de aplicare a principiului libertății de a presta servicii în transporturile maritime între state membre și între state membre și țări terțe (JO L 378, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 173), pe de altă parte.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între International Transport Workers' Federation (Federația Internațională a Lucrătorilor din Transporturi, denumită în continuare „ITF"), precum și Finnish Seamen's Union (Suomen Merimies-Unioni ry, Uniunea Marinarilor Finlandezi, denumită în continuare „FSU", pe de o parte, și Viking Line ABP (denumită în continuare „Viking"), precum și filiala acesteia OÜ Viking Line Eesti (denumită în continuare „Viking Eesti"), pe de altă parte, în legătură cu o acțiune colectivă și cu amenințări cu o astfel de acțiune de natură a descuraja Viking să schimbe pavilionul finlandez al uneia dintre navele sale și să o înregistreze sub pavilionul unui alt stat membru.

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

3 Articolul 1 alineatul (1) din Regulamentul nr. 4055/86 prevede:

„Libertatea de a presta servicii de transport maritim între state membre și între state membre și țări terțe se aplică resortisanților statelor membre stabiliți într-un stat membru, altul decât cel al destinatarului serviciilor."

Reglementarea națională

4 Din decizia de trimitere rezultă că articolul 13 din Constituția finlandeză, care recunoaște oricărei persoane libertatea de a constitui grupări în cadrul unei profesii și libertatea de a se organiza în vederea salvgardării altor interese, a fost interpretat în sensul că permite sindicatelor să inițieze acțiuni colective împotriva societăților pentru apărarea intereselor lucrătorilor.

5 Cu toate acestea, în Finlanda, dreptul la grevă este supus unor restricții. Astfel, potrivit jurisprudenței Curții Supreme a acestui stat, acest drept nu poate fi exercitat, printre altele, atunci când greva este contrară bunelor moravuri sau este interzisă de dreptul național sau de dreptul comunitar.

Acțiunea principală și întrebările preliminare

6 Viking, o societate de drept finlandez, este un operator important de transport cu feribotul. Aceasta exploatează șapte nave, printre care Rosella, care asigură, sub pavilion finlandez, legătura maritimă între Tallinn (Estonia) și Helsinki (Finlanda).

7 FSU este un sindicat finlandez al marinarilor care are aproximativ 10000 de membri. Membrii echipajului Rosella au aderat la acest sindicat. FSU este afiliat la ITF, care este o federație internațională de sindicate ale muncitorilor angajați în sectorul transporturilor, cu sediul în Londra (Regatul Unit). ITF reunește 600 de sindicate stabilite în 140 de state diferite.

8 Din decizia de trimitere rezultă că una dintre principalele politici aplicate de către ITF este campania sa de luptă împotriva pavilioanelor de complezență. Principalele obiective ale acestei politici sunt, pe de o parte, stabilirea unei legături reale între pavilionul unei nave și naționalitatea proprietarului, precum și, pe de altă parte, protecția și îmbunătățirea condițiilor de muncă ale echipajelor navelor sub pavilion de complezență. ITF consideră că o navă este înregistrată sub pavilion de complezență atunci când proprietatea efectivă și controlul navei se află într-un alt stat decât acela al pavilionului sub care este înmatriculată. Potrivit politicii ITF, numai sindicatele stabilite în statul în care se află proprietarul efectiv al unei nave au dreptul să încheie acorduri colective privind această navă. Această campanie de luptă împotriva pavilioanelor de complezență se concretizează în boicoturi și alte acțiuni de solidaritate între lucrători.

9 Atât timp cât Rosella arborează pavilionul finlandez, Viking este obligată, în temeiul dreptului finlandez și al convenției colective de muncă aplicabile, să plătească echipajului salarii la același nivel cu salariile practicate în Finlanda. Or, salariile alocate echipajelor estoniene sunt inferioare salariilor de care beneficiază echipajele finlandeze. Exploatarea navei Rosella a fost deficitară din cauza concurenței directe a navelor estoniene care asigură aceeași legătură în schimbul unor costuri salariale mai reduse. Față de posibilitatea înstrăinării navei, Viking a preferat să plănuiască, în cursul lunii octombrie 2003, schimbarea pavilionului acesteia prin înregistrarea ei fie în Estonia, fie în Norvegia, pentru a putea încheia o nouă convenție colectivă cu un sindicat stabilit în unul dintre aceste state.

10 În conformitate cu dreptul finlandez, Viking și-a anunțat proiectul uniunii FSU și echipajului navei Rosella. În cursul reuniunilor între părți, FSU și-a exprimat în mod clar opoziția față de un astfel de proiect.

11 La 4 noiembrie 2003, FSU a trimis un mesaj electronic către ITF care menționa proiectul de schimbare a pavilionului navei Rosella. Acest mesaj conținea în plus

precizarea că „proprietatea efectivă a navei Rosella se află în Finlanda și că FSU își menține dreptul de negociere cu Viking". Aceasta din urmă a solicitat ITF să transmită această informație tuturor sindicatelor afiliate și să le solicite acestora să nu negocieze cu Viking.

12 La 6 noiembrie 2003, ITF a adresat sindicatelor afiliate o circulară (denumită în continuare „circulara ITF") prin care le cerea să nu participe la negocieri cu Viking sau cu Viking Eesti, considerându-se că sindicatele afiliate vor urma această recomandare în temeiul principiului solidarității între sindicate și din cauza riscului de a li se aplica o sancțiune în cazul nerespectării acestei circulare.

13 Acordul privind efectivele aplicabil navei Rosella a expirat la 17 noiembrie 2003, astfel încât, începând cu această dată, FSU nu mai era supusă obligației de pace socială impusă de dreptul finlandez. Așadar, aceasta a anunțat o grevă, cerând Viking, pe de o parte, suplimentarea cu opt persoane a efectivelor de la bordul navei Rosella și, pe de altă parte, renunțarea la proiectul său de schimbare a pavilionului acestei nave.

14 Viking a aprobat suplimentarea echipajului cu opt membri, dar a refuzat să renunțe la proiectul respectiv.

15 Cu toate acestea, întrucât FSU nu era dispusă să își dea consimțământul cu privire la prelungirea acordului privind efectivele, aceasta a precizat, prin scrisoarea din 18 noiembrie 2003, că nu acceptă o asemenea prelungire decât cu dubla condiție ca, pe de o parte, Viking să se angajeze, independent de o eventuală schimbare a pavilionului navei Rosella, să continue să respecte dreptul finlandez, convenția colectivă de muncă aplicabilă, acordul general, precum și acordul privind efectivele la bordul acestei nave și, pe de altă parte, ca eventuala schimbare a pavilionului să nu aibă drept consecință concedierea unor salariați care lucrează la bordul uneia dintre navele care

arborează pavilionul finlandez și care aparține acestei companii și nici modificări ale condițiilor de muncă, fără consimțământul salariaților. În cuprinsul unor comunicate de presă, FSU își justifica poziția prin necesitatea de a proteja locurile de muncă finlandeze.

16 La 17 noiembrie 2003, Viking a sesizat Tribunalul pentru Litigii de Muncă (Finlanda) solicitând să se constate că, spre deosebire de poziția susținută de FSU, acordul privind efectivele își menținea forța obligatorie pentru părți. Fundamentându-se pe teza sa potrivit căreia acest acord expirase, FSU și-a anunțat intenția de a declanșa, la 2 decembrie 2003, o grevă în legătură cu nava Rosella, în temeiul legii finlandeze privind medierea conflictelor sociale.

17 La 24 noiembrie 2003, Viking a aflat despre existența circularei ITF. A doua zi, aceasta a formulat o acțiune în fața Tribunalului de Primă Instanță din Helsinki (Finlanda), solicitând interzicerea grevei anunțate de FSU. Tribunalul pentru Litigii de Muncă a stabilit termenul unei ședințe pregătitoare la 2 decembrie 2003.

18 Potrivit instanței de trimitere, FSU era deplin conștientă de faptul că principala sa revendicare, potrivit căreia, în cazul unei schimbări a pavilionului, echipajul urma să fie angajat în continuare conform condițiilor prevăzute de dreptul finlandez și de convenția colectivă aplicabilă, făcea inutilă schimbarea pavilionului, din moment ce principalul obiectiv al acestei schimbări era posibilitatea ca Viking să își diminueze costurile salariale. În plus, înregistrarea navei Rosella sub pavilion estonian avea drept consecință faptul că Viking nu mai putea, cel puțin în ceea ce privește nava Rosella, să beneficieze de ajutoarele de stat acordate de guvernul finlandez navelor care arborează pavilionul finlandez.

19 Cu ocazia unei proceduri de conciliere, Viking s-a angajat, într-o primă etapă, ca schimbarea pavilionului să nu aibă drept consecință nicio concediere. Întrucât FSU a refuzat totuși să renunțe la grevă, la 2 decembrie 2003, Viking a pus capăt litigiului

prin acceptarea revendicărilor acestui sindicat și a abandonat demersurile sale judiciare. Pe de altă parte, Viking s-a angajat să nu inițieze procedura de schimbare a pavilionului până la 28 februarie 2005.

20 La 1 mai 2004, Republica Estonia a devenit membră a Uniunii Europene.

21 Întrucât exploatarea navei Rosella continua să fie deficitară, Viking a perseverat în intenția sa de a înregistra această navă sub pavilion estonian. Întrucât circulara ITF rămăsese în vigoare datorită faptului că ITF nu o retrăsese, cererea adresată de aceasta din urmă sindicatelor afiliate cu privire la Rosella continua să producă efecte.

22 La 18 august 2004, Viking a sesizat High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Commercial Court) (Regatul Unit), cu o acțiune prin care solicita să se declare că acțiunea formulată de ITF și de FSU este contrară articolului 43 CE, să se dispună retragerea circularei ITF, iar FSU să fie obligată la a nu aduce atingere drepturilor de care beneficiază Viking în temeiul dreptului comunitar.

23 Prin Hotărârea din 16 iunie 2005, instanța menționată a admis cererea formulată de Viking pentru motivul că acțiunea colectivă, precum și amenințările cu acțiunea colectivă ale ITF și ale FSU impuneau restricții privind libertatea de stabilire contrare articolului 43 CE și, în subsidiar, constituiau restricții ilegale privind libera circulație a lucrătorilor, precum și privind libera prestare a serviciilor în sensul articolelor 39 CE și 49 CE.

24 La 30 iunie 2005, ITF și FSU au declarat apel împotriva acestei hotărâri la instanța de trimitere. În susținerea apelului lor, acestea au subliniat, printre altele, că dreptul sindicatelor de a recurge la o acțiune colectivă în vederea menținerii locurilor de muncă constituie un drept fundamental recunoscut prin titlul XI din Tratatul CE, în special prin articolul 136 CE primul paragraf, care prevede: „Comunitatea și statele membre, conștiente de drepturile sociale fundamentale precum cele enunțate în Carta socială europeană semnată la Torino la 18 octombrie 1961 și în Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor adoptată în 1989, au ca obiective promovarea ocupării forței de muncă, îmbunătățirea condițiilor de trai și de muncă, permițând armonizarea acestora în condiții de progres, o protecție socială adecvată, dialogul social, dezvoltarea resurselor umane care să permită un nivel ridicat și durabil al ocupării forței de muncă și combaterea marginalizării”.

25 Într-adevăr, menționarea în această dispoziție a Cartei sociale europene și a Cartei comunitare a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor ar conține o trimitere la dreptul la grevă recunoscut de aceste instrumente juridice. Sindicatele ar avea, așadar, dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă împotriva unui angajator stabilit într-un stat membru pentru a-l descuraja pe acesta să delocalizeze întreprinderea sa în întregime sau o parte din aceasta într-un alt stat membru.

26 Prin urmare, se pune întrebarea dacă tratatul înțelege să interzică o acțiune sindicală în ipoteza în care aceasta urmărește împiedicarea unui angajator să exercite, din motive economice, libertatea de stabilire. Or, prin analogie cu ceea ce a hotărât Curtea cu privire la titlul VI din tratat (Hotărârea din 21 septembrie 1999, Albany, C-67/96, Rec., p. I-5751, Hotărârea din 12 septembrie 2000, Pavlov și alții, C-180/98-C-184/98, Rec., p. I-6451, și Hotărârea din 21 septembrie 2000, van der Woude, C-222/98, Rec., p. I-7111), titlul III din același tratat, precum și articolele acestuia referitoare la libera circulație a persoanelor și a serviciilor nu și-ar găsi aplicarea în ceea ce privește „activitățile sindicale autentice”.

27 În aceste condiții, considerând că soluționarea litigiului cu care este sesizată depinde de interpretarea unei norme de drept comunitar, Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„Domeniul de aplicare al dispozițiilor privind libera circulație

1) Atunci când un sindicat sau o asociație sindicală recurge la o acțiune colectivă împotriva unei întreprinderi private pentru a o obliga pe aceasta din urmă să încheie o convenție colectivă de muncă cu un sindicat stabilit într-un anumit stat membru, ceea ce face inutilă pentru această întreprindere schimbarea pavilionului unei nave cu pavilionul unui alt stat membru, această acțiune este exclusă din domeniul de aplicare al articolului 43 CE și/sau al Regulamentului […] nr. 4055/86 […], ca urmare a politicii sociale comunitare care cuprinde, printre altele, titlul XI din Tratatul CE și, în special, prin analogie cu raționamentul Curții în Hotărârea […] Albany ([citată anterior], punctele 52-64)?

Efectul direct orizontal

2) Articolul 43 CE și/sau Regulamentul nr. 4055/86 au un efect direct orizontal care să confere unei întreprinderi private drepturi opozabile unei alte părți private și în special unui sindicat sau unei asociații sindicale în ceea ce privește o acțiune colectivă la care recurge acest sindicat sau această asociație sindicală?

Existența restricțiilor privind libera circulație

3) Atunci când un sindicat sau o asociație sindicală recurge la o acțiune colectivă împotriva unei întreprinderi private pentru a o obliga pe aceasta să încheie o convenție colectivă de muncă cu un sindicat stabilit într-un anumit stat membru, ceea ce face inutilă pentru această întreprindere schimbarea pavilionului unei nave cu pavilionul unui alt stat membru, această acțiune constituie o restricție în sensul articolului 43 CE și/sau al Regulamentului nr. 4055/86?

4) Politica unei asociații sindicale potrivit căreia navele ar trebui să arboreze pavilionul țării în care se află proprietatea efectivă și controlul navei, astfel încât sindicatele stabilite în țara în care se află proprietatea efectivă a unei nave au dreptul de a încheia convenții colective de muncă în ceea ce privește această navă, constituie o restricție direct discriminatorie, indirect discriminatorie sau nediscriminatorie potrivit articolului 43 CE sau potrivit Regulamentului nr. 4055/86?

5) La stabilirea faptului că acțiunea colectivă la care recurge un sindicat sau o asociație sindicală constituie sau nu constituie o restricție direct discriminatorie, indirect discriminatorie sau nediscriminatorie potrivit articolului 43 CE sau potrivit Regulamentului nr. 4055/86, este relevantă intenția subiectivă a sindicatului care recurge la această acțiune sau instanța națională trebuie să soluționeze problema prin raportare numai la efectele obiective ale acestei acțiuni?

Stabilire/servicii

6) Atunci când o societate-mamă este stabilită într-un stat membru A și intenționează să se stabilească în statul membru B prin transferarea în acest din urmă stat a pavilionului unei nave care trebuie exploatată de o filială din statul membru B deținută 100 % de societatea-mamă și care este supusă administrării și controlului societății-mamă:

   a) amenințarea cu o acțiune colectivă sau acțiunea colectivă însăși la care recurge un sindicat sau o asociație sindicală, care ar încerca să facă din operațiunea descrisă mai sus o exercitare inutilă a dreptului de stabilire pe care articolul 43 CE îl conferă societății mamă, este susceptibilă de a constitui o restricție a acestui drept și

   b) după schimbarea pavilionului navei, filiala este îndreptățită să se întemeieze pe Regulamentul nr. 4055/86 în ceea ce privește serviciile pe care le furnizează din statul membru B către statul membru A?

Justificare

Discriminarea directă

7) Dacă acțiunea colectivă la care recurge un sindicat sau o asociație sindicală constituie o restricție direct discriminatorie potrivit articolului 43 CE sau Regulamentului nr. 4055/86, poate fi aceasta justificată în principiu prin excepția de ordine publică prevăzută la articolul 46 CE:

a) pentru motivul că exercitarea unei acțiuni colective (cum este greva) este un drept fundamental protejat de dreptul comunitar și/sau

b) având în vedere protecția lucrătorilor?

Politica [ITF]: justificare obiectivă

8) Punerea în aplicare de către o asociație sindicală a unei politici potrivit căreia navele ar trebui să arboreze pavilionul țării în care se află proprietatea efectivă și controlul navei, astfel încât sindicatele stabilite în statul în care se află proprietatea efectivă a unei nave au dreptul de a încheia convenții colective de muncă în ceea ce privește această navă, respectă un echilibru echitabil între, pe de o parte, dreptul social fundamental de a întreprinde o acțiune colectivă și, pe de altă parte, libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor și este justificată în mod obiectiv, adecvată, proporțională și conformă cu principiul recunoașterii reciproce?

Acțiunile desfășurate de FSU: justificare obiectivă

9) Atunci când:

— o societate-mamă stabilită în statul membru A este proprietara unei nave care arborează pavilionul statului membru A și furnizează servicii de transport cu feribotul între statul membru A și statul membru B utilizând această navă;

— societatea-mamă intenționează schimbarea pavilionului cu pavilionul statului membru B pentru a aplica anumite condiții de muncă și de încadrare în muncă mai puțin favorabile decât cele în vigoare în statul membru A;

— societatea-mamă din statul membru A deține 100 % dintr-o filială stabilită în statul membru B și această filială este supusă administrării și controlului acesteia;

— urmează ca filiala să exploateze nava după trecerea acesteia sub pavilionul statului membru B cu un echipaj recrutat în statul membru B, căruia i se va aplica o convenție colectivă de muncă negociată cu un sindicat afiliat la ITF, situat în statul membru B;

— societatea-mamă va păstra proprietatea efectivă a navei și doar nava va fi navlosită filialei;

— nava va continua să furnizeze zilnic servicii de transport cu feribotul între statul membru A și statul membru B;

— un sindicat stabilit în statul membru A recurge la o acțiune colectivă pentru a obliga societatea-mamă și/sau filiala să încheie o convenție colectivă de muncă cu acesta, care va aplica echipajului navei condiții acceptabile din punctul de vedere al sindicatului stabilit în statul membru A, chiar după schimbarea pavilionului, și care are drept efect să facă inutilă pentru societatea-mamă schimbarea pavilionului navei cu pavilionul statului membru B,

această grevă colectivă respectă un echilibru echitabil între dreptul social fundamental de a întreprinde o acțiune colectivă, pe de o parte, și libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor, pe de altă parte, și este justificată în mod obiectiv, adecvată, proporțională și conformă cu principiul recunoașterii reciproce?

10) Răspunsul la a noua întrebare ar fi diferit dacă societatea-mamă s-ar obliga în fața unei instanțe, în nume propriu și în numele tuturor societăților din același grup, să nu înceteze, în urma schimbării pavilionului, contractul de muncă al niciunei persoane angajate de acestea (angajament care nu implică prelungirea contractelor de muncă pe durată determinată și care nu împiedică reafectarea oricărui salariat în condiții echivalente)?"

Cu privire la întrebările preliminare

Observații introductive

28 Cu privire la acest aspect, trebuie amintit că jurisprudența admite în mod constant, în contextul cooperării între Curte și instanțele naționale instituite prin articolul 234 CE, că numai instanțele naționale care sunt sesizate cu acțiunea principală și care trebuie să își asume responsabilitatea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată au competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și pertinența întrebărilor pe care le adresează Curții. Cu toate acestea, Curtea consideră că nu se poate pronunța asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională atunci când este evident că interpretarea unei norme de drept comunitar, solicitată de instanța națională, nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale sau atunci când problema ridicată în fața Curții este de natură ipotetică (a se vedea Hotărârea din 15 decembrie 1995, Bosman, C-415/93, Rec., p. I-4921, punctele 59 și 61, precum și Hotărârea din 25 octombrie 2005, Schulte, C-350/03, Rec., p. I-9215, punctul 43).

29 În speță, cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea dispozițiilor tratatului privind libertatea de stabilire, pe de o parte, și a Regulamentului nr. 4055/86 de aplicare a principiului liberei prestări a serviciilor în transporturile maritime, pe de altă parte.

30 Se impune totuși constatarea că, în măsura în care întrebarea privind libera prestare a serviciilor se pune numai ulterior schimbării pavilionului navei Rosella avută în vedere de Viking și întrucât, la data la care întrebările preliminare au fost adresate Curții, nu avusese încă loc o astfel de schimbare, cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare are caracter ipotetic și este, așadar, inadmisibilă în ceea privește interpretarea Regulamentului nr. 4055/86.

31 În aceste condiții, este necesar să se răspundă la întrebările puse de instanța de trimitere numai în măsura în care acestea vizează interpretarea articolului 43 CE.

Cu privire la prima întrebare

32 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că este exclusă din domeniul de aplicare al acestuia o acțiune colectivă inițiată de un sindicat sau de o grupare de sindicate împotriva unei întreprinderi pentru a o determina să încheie o convenție colectivă al cărei conținut este de natură a o descuraja să exercite libertatea de stabilire.

33 În această privință, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței constante, articolele 39 CE, 43 CE și 49 CE nu reglementează numai acțiunea autorităților publice, ci sunt

aplicabile în egală măsură normelor de altă natură care vizează reglementarea în mod colectiv a muncii salariate, a muncii independente și a prestării de servicii (a se vedea Hotărârea din 12 decembrie 1974, Walrave și Koch, 36/74, Rec., p. 1405, punctul 17, Hotărârea din 14 iulie 1976, Donà, 13/76, Rec., p. 1333, punctul 17, Hotărârea Bosman, citată anterior, punctul 82, Hotărârea din 11 aprilie 2000, Deliège, C-51/96 și C-191/97, Rec., p. I-2549, punctul 47, Hotărârea din 6 iunie 2000, Angonese, C-281/98, Rec., p. I-4139, punctul 31, precum și Hotărârea din 19 februarie 2002, Wouters și alții, C-309/99, Rec., p. I-1577, punctul 120).

34 Întrucât condițiile de muncă în diferite state membre sunt reglementate uneori pe calea dispozițiilor de ordin legislativ sau administrativ, alteori prin convenții colective și prin alte acte încheiate sau adoptate de persoane private, o limitare a interdicțiilor prevăzute de articolele menționate la actele autorității publice ar risca să creeze inegalități în aplicarea acestora (a se vedea, prin analogie, Hotărârile citate anterior Walrave și Koch, punctul 19, Bosman, punctul 84, și Angonese, punctul 33).

35 În speță, trebuie să se constate, pe de o parte, că organizarea de acțiuni colective de către sindicatele lucrătorilor trebuie să fie considerată ca făcând parte din autonomia juridică de care dispun aceste organisme, care nu constituie entități de drept public, în temeiul libertății sindicale care le este recunoscută în special de dreptul național.

36 Pe de altă parte, după cum subliniază FSU și ITF, acțiunile colective precum cele în cauză în acțiunea principală, care pot reprezenta ultima soluție a organizațiilor sindicale pentru ca revendicările acestora să aibă succes, prin care se urmărește reglementarea în mod colectiv a muncii salariate în cadrul Viking, trebuie considerate ca fiind legate în mod inextricabil de convenția colectivă pe care FSU intenționează să o încheie.

37 Rezultă că acțiunile colective precum cele vizate de prima întrebare preliminară adresată de instanța de trimitere fac parte, în principiu, din domeniul de aplicare al articolului 43 CE.

38 Această concluzie nu este repusă în discuție de diferitele argumente invocate de FSU, de ITF și de anumite state membre care au depus observații la Curte în susținerea tezei contrare celei prezentate la punctul precedent.

39 Înainte de toate, guvernul danez subliniază că dreptul de asociere, dreptul la grevă și dreptul de lock-out nu fac parte din libertatea fundamentală prevăzută de articolul 43 CE, deoarece, în conformitate cu articolul 137 alineatul (5) CE, astfel cum a fost modificat prin Tratatul de la Nisa, Comunitatea nu are competența de a reglementa aceste drepturi.

40 În această privință, este suficient a se aminti că, deși este adevărat că în domeniile care nu fac parte din competența Comunității, statele membre rămân, în principiu, libere să stabilească condițiile de existență a drepturilor în cauză și modalitățile de exercitare a acestor drepturi, nu este mai puțin adevărat că, în cadrul exercitării acestei competențe, statele respective sunt totuși obligate să respecte dreptul comunitar (a se vedea, prin analogie, în ceea ce privește domeniul securității sociale, Hotărârea din 28 aprilie 1998, Decker, C-120/95, Rec., p. I-1831, punctele 22 și 23, precum și Hotărârea Kohll, C-158/96, Rec., p. I-1931, punctele 18 și 19; în ceea ce privește fiscalitatea directă, Hotărârea din 4 martie 2004, Comisia/Franța, C-334/02, Rec., p. I-2229, punctul 21, și Hotărârea din 13 decembrie 2005, Marks & Spencer, C-446/03, Rec., p. I-10837, punctul 29).

41 În consecință, împrejurarea că articolul 137 CE nu se aplică nici dreptului la grevă, nici dreptului de lock-out nu este de natură să excludă o acțiune colectivă, precum cea în cauză în acțiunea principală, de la aplicarea articolului 43 CE.

42 În continuare, potrivit observațiilor guvernelor danez și suedez, dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă, inclusiv dreptul la grevă, ar constitui un drept fundamental care ar fi exclus ca atare din domeniul de aplicare al articolului 43 CE.

43 În această privință, trebuie să se sublinieze că dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă, inclusiv dreptul la grevă, este recunoscut atât prin diferite instrumente internaționale la care statele membre au cooperat sau la care au aderat, cum ar fi Carta socială europeană semnată la Torino la 18 octombrie 1961, menționată, de altfel, în mod expres la articolul 136 CE, și Convenția nr. 87 privind libertatea sindicală și apărarea dreptului sindical, adoptată la 9 iulie 1948 de Organizația Internațională a Muncii, cât și prin instrumente elaborate de respectivele state membre la nivel comunitar sau în cadrul Uniunii, cum ar fi Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor, adoptată cu ocazia întrunirii Consiliului European de la Strasbourg la 9 decembrie 1989, de asemenea menționată la articolul 136 CE, și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată la 7 decembrie 2000 la Nisa (JO C 364, p. 1).

44 Dacă dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă, inclusiv dreptul la grevă, trebuie recunoscut, așadar, ca drept fundamental care face parte integrantă din principiile generale ale dreptului comunitar a căror respectare este asigurată de Curte, nu este mai puțin adevărat că exercitarea acestuia poate fi supusă unor restricții. Într-adevăr, astfel cum se reafirmă la articolul 28 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, respectivele drepturi sunt protejate în conformitate cu dreptul comunitar și cu legislațiile și practicile naționale. Pe de altă parte, după cum reiese de la punctul 5 din prezenta hotărâre, potrivit dreptului finlandez, dreptul la grevă nu poate fi exercitat, printre altele, atunci când greva este contrară bunelor moravuri sau este interzisă de dreptul național sau de dreptul comunitar.

45 În această privință, Curtea s-a pronunțat deja în sensul că protecția drepturilor fundamentale constituie un interes legitim de natură să justifice, în principiu, o restricție privind obligațiile impuse de dreptul comunitar, chiar în temeiul unei libertăți fundamentale garantate de tratat, cum este libera circulație a mărfurilor (a se vedea Hotărârea din 12 iunie 2003, Schmidberger, C-112/00, Rec., p. I-5659, punctul 74) sau libertatea de a presta servicii (a se vedea Hotărârea din 14 octombrie 2004, Omega, C-36/02, Rec., p. I-9609, punctul 35).

46 Totuși, în Hotărârile Schmidberger și Omega, citate anterior, Curtea s-a pronunțat în sensul că exercitarea drepturilor fundamentale în cauză, și anume libertatea de exprimare și, respectiv, libertatea de întrunire, precum și respectarea demnității umane, nu sunt excluse din domeniul de aplicare al dispozițiilor tratatului și a considerat că exercitarea acestora trebuie să fie compatibilă cu cerințele privind drepturile protejate prin tratatul respectiv și conformă cu principiul proporționalității (a se vedea în acest sens Hotărârile citate anterior Schmidberger, punctul 77, și Omega, punctul 36).

47 Astfel cum rezultă din considerațiile precedente, caracterul fundamental al dreptului de a întreprinde o acțiune colectivă nu este de natură să excludă din domeniul de aplicare al articolului 43 CE acțiunile colective în cauză în acțiunea principală.

48 În final, FSU și ITF susțin că raționamentul adoptat de Curte în Hotărârea Albany, citată anterior, trebuie aplicat prin analogie în cauza din acțiunea principală, întrucât anumite restricții privind libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor sunt inerente acțiunilor colective organizate în cadrul unei negocieri colective.

49 În această privință, trebuie amintit că, la punctul 59 din Hotărârea Albany, citată anterior, Curtea, după ce a constatat că anumite efecte restrictive ale concurenței

sunt inerente acordurilor colective încheiate între organizațiile reprezentative ale angajatorilor și cele ale lucrătorilor, s-a pronunțat totuși în sensul că obiectivele de politică socială urmărite prin astfel de acorduri ar fi compromise în mod serios dacă partenerii sociali ar fi supuși articolului 85 alineatul (1) din Tratatul CE [devenit articolul 81 alineatul (1) CE] în căutarea comună a măsurilor menite să îmbunătățească respectivele condiții de încadrare în muncă și de muncă.

50 Curtea a dedus de aici, la punctul 60 din Hotărârea Albany, citată anterior, că acordurile încheiate în cadrul negocierilor colective între partenerii sociali în vederea unor asemenea obiective trebuie să fie considerate, datorită naturii și obiectului acestora, ca neintrând sub incidența articolului 85 alineatul (1) din tratat.

51 Cu toate acestea, se impune constatarea că acest raționament nu ar putea fi transpus în cazul libertăților fundamentale prevăzute în titlul III din tratatul menționat.

52 Într-adevăr, spre deosebire de susținerile FSU și ITF, nu se poate considera că aducerea unei anumite atingeri libertăților fundamentale respective este inerentă exercitării înseși a libertății sindicale și a dreptului de a întreprinde o acțiune colectivă.

53 Pe de altă parte, se impune să se sublinieze că împrejurarea că un acord sau o activitate este exclusă din domeniul de aplicare al dispozițiilor tratatului privind concurența nu are drept consecință că acest acord sau această activitate este de asemenea exclusă din domeniul de aplicare al dispozițiilor tratatului privind libera circulație a persoanelor sau a serviciilor, din moment ce dispozițiile respective sunt supuse, și unele, și celelalte, unor condiții specifice de aplicare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 iulie 2006, Meca-Medina și Majcen/Comisia, C-519/04 P, Rec., p. I-6991).

54 În sfârşit, este necesar a se aminti că a fost deja stabilit de către Curte că nu sunt excluse din domeniul de aplicare al dispoziţiilor tratatului privind libera circulaţie a persoanelor clauzele convenţiilor colective (Hotărârea din 15 ianuarie 1998, Schöning-Kougebetopoulou, C-15/96, Rec., p. I-47, Hotărârea din 24 septembrie 1998, Comisia/Franţa, C-35/97, Rec., p. I-5325, şi Hotărârea din 16 septembrie 2004, Merida, C-400/02, Rec., p. I-8471).

55 Având în vedere consideraţiile precedente, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că, în principiu, nu este exclusă din domeniul de aplicare al acestui articol o acţiune colectivă iniţiată de un sindicat sau de o grupare de sindicate împotriva unei întreprinderi pentru a o determina să încheie o convenţie colectivă al cărei conţinut este de natură a o descuraja să exercite libertatea de stabilire.

Cu privire la a doua întrebare

56 Prin intermediul acestei întrebări, instanţa de trimitere solicită să se stabilească, în esenţă, dacă articolul 43 CE este de natură a conferi unei întreprinderi private drepturi opozabile unui sindicat sau unei asociaţii sindicale.

57 Pentru a se răspunde la această întrebare, trebuie amintit că din jurisprudenţa Curţii rezultă că eliminarea între statele membre a obstacolelor din calea liberei circulaţii a persoanelor şi a liberei prestări a serviciilor ar fi compromisă dacă suprimarea barierelor de origine statală ar putea fi neutralizată de obstacole rezultate din exercitarea autonomiei lor juridice de către asociaţii sau organisme care nu sunt de drept public (a se vedea Hotărârile citate anterior Walrave şi Koch, punctul 18, Bosman, punctul 83, Deliège, punctul 47, Angonese, punctul 32, şi Wouters şi alţii, punctul 120).

58 În plus, Curtea s-a pronunțat deja, pe de o parte, în sensul că faptul că anumite dispoziții ale tratatului se adresează în mod oficial statelor membre nu exclude posibilitatea ca, în același timp, acestea să confere drepturi oricărei persoane private care deține un interes în respectarea obligațiilor definite astfel și, pe de altă parte, în sensul că interdicția de a aduce atingere unei libertăți fundamentale prevăzute de o dispoziție imperativă a tratatului se impune în mod special tuturor convențiilor care au ca scop reglementarea în mod colectiv a muncii salariate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 aprilie 1976, Defrenne, 43/75, Rec., p. 455, punctele 31 și 39).

59 Or, astfel de considerații trebuie să fie valabile și pentru articolul 43 CE care consacră o libertate fundamentală.

60 În speță, se impune constatarea că, astfel cum rezultă de la punctele 35 și 36 din prezenta hotărâre, acțiunile colective la care recurg FSU și ITF au ca obiectiv încheierea unei convenții de reglementare colectivă a muncii salariate în cadrul Viking și că aceste două sindicate constituie organisme care nu sunt entități de drept public și care își exercită autonomia juridică recunoscută în special de dreptul național.

61 Rezultă că articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări precum cele din acțiunea principală, acesta poate fi invocat în mod direct de către o întreprindere de drept privat împotriva unui sindicat sau a unei grupări de sindicate.

62 Pe de altă parte, această interpretare este susținută de jurisprudența referitoare la dispozițiile tratatului privind libera circulație a mărfurilor, din care reiese că restricțiile pot fi de origine nestatală și pot rezulta din acțiuni ale persoanelor private sau ale grupărilor de astfel de persoane (a se vedea Hotărârile din 9 decembrie 1997,

Comisia/Franța, C-265/95, Rec., p. I-6959, punctul 30, precum și Schmidberger, citată anterior, punctele 57 și 62).

63 Interpretarea prezentată la punctul 61 din prezenta hotărâre nu este repusă în discuție nici de împrejurarea că restricția care se află la originea litigiului cu care este sesizată instanța de trimitere rezultă din exercitarea unui drept conferit de dreptul național finlandez, cum ar fi, în cazul de față, dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă, inclusiv dreptul la grevă.

64 Este necesar să se adauge că, spre deosebire de ceea ce susține în special ITF, din jurisprudența Curții, amintită la punctul 57 din prezenta hotărâre, nu rezultă că această interpretare se limitează la organismele cvasipublice sau la asociațiile care exercită o funcție de reglementare și care dispun de o putere cvasilegislativă.

65 Într-adevăr, această jurisprudență nu conține indicii care să permită susținerea în mod valabil a limitării acesteia la asociațiile sau la organismele care exercită o funcție de reglementare sau care dispun de o putere cvasilegislativă. De altfel, este necesar să se constate că, prin exercitarea puterii autonome de care dispun în temeiul libertății sindicale de a negocia cu angajatorii sau cu organizațiile profesionale condițiile de muncă și de salarizare ale lucrătorilor pe care îi reprezintă, organizațiile sindicale ale lucrătorilor participă la încheierea convențiilor de reglementare colectivă a muncii salariate.

66 Având în vedere aceste considerații, la întrebarea a doua trebuie să se răspundă că articolul 43 CE este de natură a conferi unei întreprinderi private drepturi opozabile unui sindicat sau unei asociații sindicale.

Cu privire la întrebările 3-10

67 Prin intermediul acestor întrebări, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită Curții să stabilească, în esență, dacă acțiunile colective precum cele în cauză în acțiunea principală constituie restricții în sensul articolului 43 CE și, în cazul unui răspuns afirmativ, în ce măsură astfel de restricții sunt susceptibile de a fi justificate.

Cu privire la existența restricțiilor

68 În primul rând, trebuie amintit, astfel cum a făcut-o și Curtea în numeroase rânduri, că libertatea de stabilire constituie unul dintre principiile fundamentale ale Comunității și că dispozițiile tratatului care garantează această libertate au efect direct de la sfârșitul perioadei tranzitorii. Aceste dispoziții asigură dreptul de a se stabili într-un alt stat membru nu numai resortisanților comunitari, ci și societăților definite la articolul 48 CE (Hotărârea din 27 septembrie 1988, Daily Mail and General Trust, 81/87, Rec., p. 5483, punctul 15).

69 De altfel, Curtea a considerat că, deși prevederile tratatului referitoare la libertatea de stabilire urmăresc să asigure beneficiul tratamentului național în statul membru gazdă, acestea interzic, în egală măsură, ca statul membru de origine să împiedice stabilirea într-un alt stat membru a unuia dintre resortisanții săi ori a unei societăți constituite în conformitate cu legislația sa și care corespunde, pe de altă parte, definiției de la articolul 48 CE. Drepturile garantate de articolele 43 CE-48 CE ar fi lipsite de conținut dacă statul membru de origine ar putea interzice întreprinderilor să părăsească teritoriul acestuia pentru a se stabili într-un alt stat membru (a se vedea Hotărârea Daily Mail and General Trust, citată anterior, punctul 16).

70 În al doilea rând, trebuie să se sublinieze că din jurisprudența Curții reiese că noțiunea „stabilire", în sensul acestor articole din tratat, presupune exercitarea efectivă a unei activități economice prin instalarea în mod stabil într-un alt stat membru pentru o perioadă nedeterminată și că înmatricularea unui vas nu poate fi disociată de exercitarea libertății de stabilire atunci când acest vas constituie un instrument pentru exercitarea unei activități economice care necesită o instalare stabilă în statul de înmatriculare (Hotărârea din 25 iulie 1991, Factortame și alții, C-221/89, Rec., p. I-3905, punctele 20-22).

71 Potrivit concluziei la care a ajuns Curtea, condițiile prevăzute pentru înmatricularea vaselor nu trebuie să împiedice libertatea de stabilire, în sensul articolelor 43 CE-48 CE (Hotărârea Factortame și alții, citată anterior, punctul 23).

72 Or, în speță, pe de o parte, nu s-ar putea contesta că o acțiune colectivă precum aceea avută în vedere de FSU are efectul să facă mai puțin atractivă, chiar inutilă, după cum a subliniat instanța de trimitere, exercitarea de către Viking a dreptului său de liberă stabilire, întrucât o împiedică pe aceasta din urmă, precum și pe filiala acesteia Viking Eesti să beneficieze în statul membru gazdă de același tratament precum ceilalți operatori economici stabiliți în acest stat.

73 Pe de altă parte, o acțiune colectivă la care se recurge pentru aplicarea politicii de luptă împotriva pavilioanelor de complezență urmate de ITF, care vizează în principal, astfel cum reiese din observațiile acesteia din urmă, împiedicarea armatorilor să își înmatriculeze navele într-un alt stat decât statul ai căror resortisanți sunt proprietarii efectivi, trebuie considerată ca fiind cel puțin de natură a restrânge exercitarea de către Viking a dreptului său de liberă stabilire.

74 Rezultă că acțiuni precum cele în cauză în acțiunea principală constituie restricții la libertatea de stabilire în sensul articolului 43 CE.

Cu privire la justificarea restricțiilor

75 Din jurisprudența Curții reiese că o restricție privind libertatea de stabilire nu poate fi admisă decât dacă urmărește un obiectiv legitim compatibil cu tratatul și dacă se justifică prin motive imperative de interes general. Dar chiar și în acest caz, în plus, ar trebui ca aceasta să fie de natură să asigure realizarea obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv (a se vedea în special Hotărârea din 30 noiembrie 1995, Gebhard, C-55/94, Rec., p. I-4165, punctul 37, și Hotărârea Bosman, citată anterior, punctul 104).

76 ITF, susținută în special de guvernul german, de Irlanda și de guvernul finlandez, subliniază că restricțiile în cauză în acțiunea principală ar fi justificate din moment ce sunt necesare pentru a garanta protecția unui drept fundamental recunoscut de dreptul comunitar și au ca obiectiv protecția drepturilor lucrătorilor, care ar constitui un motiv imperativ de interes general.

77 În această privință, este necesar să se observe că dreptul de a întreprinde o acțiune colectivă care are ca scop protecția lucrătorilor constituie un interes legitim de natură a justifica, în principiu, o restricție privind una dintre libertățile fundamentale garantate de tratat (a se vedea în acest sens Hotărârea Schmidberger, citată anterior, punctul 74) și că protecția lucrătorilor figurează printre motivele imperative de interes general recunoscute deja de Curte (a se vedea în special Hotărârea din 23 noiembrie 1999, Arblade și alții, C-369/96 și C-376/96, Rec., p. I-8453, punctul

36, Hotărârea din 15 martie 2001, Mazzoleni şi ISA, C-165/98, Rec., p. I-2189, punctul 27, şi Hotărârea din 25 octombrie 2001, Finalarte şi alţii, C-49/98, C-50/98, C-52/98-C-54/98 şi C-68/98-C-71/98, Rec., p. I-7831, punctul 33).

78 Se impune să se adauge că, potrivit articolului 3 alineatul (1) literele (c) şi (j) CE, acţiunea Comunităţii cuprinde nu numai „o piaţă internă caracterizată prin eliminarea, între statele membre, a obstacolelor care stau în calea liberei circulaţii a mărfurilor, persoanelor, serviciilor şi capitalurilor", ci şi „o politică în domeniul social". Articolul 2 CE prevede într-adevăr că misiunea Comunităţii este, printre altele, „să promoveze o dezvoltare armonioasă, echilibrată şi durabilă a activităţilor economice" şi „un nivel ridicat de ocupare a forţei de muncă şi de protecţie socială".

79 Aşadar, întrucât Comunitatea nu are numai finalitate economică, ci şi o finalitate socială, drepturile rezultate din dispoziţiile Tratatului CE privind libera circulaţie a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor şi a capitalurilor trebuie puse în balanţă cu obiectivele urmărite prin politica socială, printre care figurează în special, astfel cum reiese din articolul 136 primul paragraf CE, îmbunătăţirea condiţiilor de trai şi de muncă, permiţând armonizarea acestora în condiţii de progres, o protecţie socială adecvată şi dialogul social.

80 În speţă, revine instanţei de trimitere sarcina de a verifica dacă scopurile urmărite de FSU şi de ITF prin intermediul acţiunii colective iniţiate de acestea din urmă priveau protecţia lucrătorilor.

81 În această privință, în primul rând, referitor la acțiunea colectivă la care a recurs FSU, chiar dacă această acțiune, care vizează protecția locurilor de muncă și a condițiilor de muncă ale membrilor sindicatului susceptibile de a fi afectate de schimbarea pavilionului navei Rosella, ar putea fi considerată în mod rezonabil, la prima vedere, ca înscriindu-se în obiectivul protecției lucrătorilor, această calificare nu ar putea fi totuși menținută dacă s-ar stabili că locurile de muncă sau condițiile de muncă în cauză nu erau compromise sau amenințate în mod serios.

82 Acest lucru ar fi valabil în special în cazul în care angajamentul la care se referă instanța de trimitere în a zecea întrebare ar avea, din punct de vedere juridic, aceeași forță obligatorie precum stipulațiile unui acord colectiv și în cazul în care acesta ar fi de natură să garanteze lucrătorilor respectarea dispozițiilor legale și menținerea dispozițiilor convenției colective care guvernează raportul lor de muncă.

83 În măsura în care nu reiese în mod clar din decizia de trimitere care este sfera juridică ce trebuie recunoscută unui angajament precum acela la care se referă cea de a zecea întrebare, revine instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă locurile de muncă sau condițiile de muncă ale membrilor sindicatului respectiv care ar putea fi afectate de schimbarea pavilionului navei Rosella ar fi compromise sau amenințate în mod serios.

84 În ipoteza în care, la finalul acestei examinări, instanța de trimitere ar ajunge la concluzia că, în cauza cu care este sesizată, locurile de muncă sau condițiile de muncă ale membrilor FSU susceptibile de a fi afectate de schimbarea pavilionului navei Rosella sunt cu adevărat compromise sau amenințate în mod serios, i-ar reveni sarcina de a verifica și dacă acțiunea colectivă inițiată de acest sindicat este aptă să asigure realizarea obiectivului urmărit și dacă nu depășește ceea ce este necesar pentru a atinge acest din urmă obiectiv.

85 În această privință, trebuie amintit că, deși în final revine instanței naționale, care este singura competentă să aprecieze faptele și să interpreteze legislația națională, sarcina de a stabili dacă și în ce măsură acțiunea colectivă respectivă este conformă cu aceste cerințe, Curtea, învestită cu atribuția de a furniza răspunsuri utile instanței naționale, este competentă să dea indicații întemeiate pe dosarul cauzei din acțiunea principală, precum și pe observațiile scrise și orale care au fost depuse, de natură a permite aceleiași instanțe să se pronunțe în litigiul concret cu care este sesizată.

86 În ceea ce privește caracterul adecvat al acțiunilor la care a recurs FSU pentru atingerea obiectivelor urmărite în cauza din acțiunea principală, trebuie amintit că este cert că acțiunile colective, precum și negocierile colective și convențiile colective pot constitui, în împrejurările specifice ale unei cauze, unul dintre principalele mijloace ale sindicatelor de a proteja interesele membrilor săi (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Syndicat national de la police belge împotriva Belgiei din 27 octombrie 1975, seria A, nr. 19, și Hotărârea Wilson, National Union of Journalists și alții împotriva Regatului Unit din 2 iulie 2002, *Recueil des arrêts et décisions*, 2002 V, § 44).

87 Referitor la aspectul dacă acțiunea colectivă în cauză în acțiunea principală nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea scopului urmărit, revine instanței de trimitere sarcina de a examina în special, pe de o parte, dacă, în temeiul legislației naționale și al acordurilor colective aplicabile în această cauză, FSU nu dispunea de alte mijloace mai puțin restrictive pentru libertatea de stabilire pentru ca negocierea colectivă inițiată cu Viking să aibă succes și, pe de altă parte, dacă acest sindicat epuizase aceste mijloace înainte de a iniția o astfel de acțiune.

88 În al doilea rând, în ceea ce privește acțiunile colective prin care se urmărește asigurarea aplicării politicii adoptate de ITF, este necesar să se sublinieze că, în măsura în care această politică are drept consecință împiedicarea armatorilor să își înmatriculeze navele într-un alt stat decât acela ai cărui resortisanți sunt proprietarii efectivi

ai acestor nave, restricțiile privind libertatea de stabilire care decurg din astfel de acțiuni nu ar putea fi justificate în mod obiectiv. Cu toate acestea, se impune constatarea că, astfel cum se subliniază în decizia de trimitere, politica respectivă are totodată ca obiectiv protecția și îmbunătățirea condițiilor de muncă ale marinarilor.

89 Cu toate acestea, astfel cum rezultă din dosarul prezentat Curții, în cadrul politicii sale de luptă împotriva pavilioanelor de complezență, ITF este obligată, la cererea unuia dintre membrii săi, să inițieze o acțiune de solidaritate împotriva proprietarului efectiv al unei nave care este înregistrată într-un alt stat decât acela al cărui resortisant este proprietarul respectiv, indiferent dacă exercitarea dreptului la libera stabilire de către acesta din urmă este sau nu este susceptibilă să aibă consecințe prejudiciabile asupra locurilor de muncă sau asupra condițiilor de muncă ale salariaților săi. Astfel, după cum a susținut Viking în ședință, fără a fi contrazisă de ITF asupra acestui aspect, politica în discuție, care constă în rezervarea dreptului de negociere colectivă în favoarea sindicatelor din statul al cărui resortisant este proprietarul efectiv al unei nave, își găsește aplicarea și atunci când nava este înregistrată într-un stat care garantează lucrătorilor o protecție socială mai ridicată decât aceea de care ar beneficia în primul stat.

90 Având în vedere aceste considerații, urmează să se răspundă la întrebările 3-10 că articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că acțiunile colective precum cele în cauză în acțiunea principală, care urmăresc obligarea unei întreprinderi al cărei sediu este situat într-un stat membru determinat să încheie o convenție colectivă de muncă cu un sindicat stabilit în acest stat și să aplice clauzele prevăzute de această convenție salariaților unei filiale a întreprinderii respective stabilite într-un alt stat membru, constituie restricții în sensul articolului menționat. În principiu, aceste restricții pot fi justificate de un motiv imperativ de interes general, cum ar fi protecția lucrătorilor, cu condiția de a se stabili că acestea sunt apte să asigure realizarea obiectivului legitim urmărit și că nu depășesc ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv.

Cu privire la cheltuielile de judecată

91 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

1) **Articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că, în principiu, nu este exclusă din domeniul de aplicare al acestui articol o acțiune colectivă inițiată de un sindicat sau de o grupare de sindicate împotriva unei întreprinderi private pentru a o determina să încheie o convenție colectivă al cărei conținut este de natură a o descuraja să exercite libertatea de stabilire.**

2) **Articolul 43 CE este de natură a conferi unei întreprinderi private drepturi opozabile unui sindicat sau unei asociații sindicale.**

3) **Articolul 43 CE trebuie interpretat în sensul că acțiunile colective precum cele în cauză în acțiunea principală, care urmăresc obligarea unei întreprinderi al cărei sediu este situat într-un stat membru determinat să încheie o convenție colectivă de muncă cu un sindicat stabilit în acest stat și să aplice clauzele prevăzute de această convenție salariaților unei filiale a întreprin-**

derii respective stabilite într-un alt stat membru, constituie restricții în sensul articolului menționat.

În principiu, aceste restricții pot fi justificate de un motiv imperativ de interes general, cum ar fi protecția lucrătorilor, cu condiția de a se stabili că acestea sunt apte să asigure realizarea obiectivului legitim urmărit și că nu depășesc ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv.

Semnături